

Οι προκλήσεις των ευρωεκλογών και το μέλλον της Ευρώπης

ΤΟΥ ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ ΚΟΝΤΙΑΔΗ*

Η Ευρωπαϊκή Ένωση βρίσκεται σήμερα αντιμέτωπη με μια βαθιά κρίση. Οι επιπτώσεις της διεύρυνσης, η μείωση της ενωσιακής αλληλεγγύης, η απομάκρυνση από την προοπτική ενός ευρωπαϊκού δήμου, οι προσφυγικές και μεταναστευτικές ροές και η αποδόμηση του κοινωνικού κράτους έχουν εντείνει τον ευρωσκεπτικισμό. Όλες οι προηγούμενες όψεις της ευρωπαϊκής κρίσης θέτουν εκ νέου επιτακτικά το πρόβλημα των αξιακών ορίων της Ευρώπης.

Εξίσου σημαντικό ζήτημα αποτελεί το ιδεολογικό έλλειμμα, η απουσία ενός κοινού ευρωπαϊκού σχεδίου για το μέλλον της Ευρώπης. Ταυτόχρονα, οι πολιτικές ηγεσίες εμφανίστηκαν τα τελευταία χρόνια διασπασμένες, ανταγωνιστικές μεταξύ τους και χωρίς ενιαίο προγραμματικό λόγο. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο το πρόβλημα των αξιακών ορίων της Ευρώπης αποκτά νέα σημασία.

Η Ευρώπη είναι βαθιά διχασμένη και στερείται πολιτικού οράματος. Οι ηγέτες των κρατών μελών που λειτούργησαν ως κινητήριες δυνάμεις για την ενωσιακή πορεία εμφανίστηκαν τα τελευταία χρόνια αποδυναμωμένοι. Ο περίφημος γαλλογερμανικός άξονας εμφανίζεται να έχει απωλέσει την ισχύ του και αναζητά νέο βηματισμό. Ωστόσο, οι ευρωπαϊκές κοινωνίες είναι περισσότερο παρά ποτέ διασπασμένες ως προς τις επιλογές των ηγετών τους και στις επερχόμενες ευρωεκλογές θα επιβεβαιωθεί η άνοδος του ευρωσκεπτικισμού.

Ένα άλλο κρίσιμο πρόβλημα, τόσο στο εσωτερικό της Ευρώπης όσο και σε σχέση με τη διεύρυνσή της, αποτελεί η οριοθέτηση των αξιακών της θεμελίων. Η Ευρωπαϊκή Ένωση συνιστά, πέρα από μια ένωση κρατών και λαών, ένα αξιακό σύστημα του οποίου το περιεχόμενο εξελίσσεται ιστορικά. Αυτό το αξιακό πλαίσιο έχει κατοχυρωθεί νομικά στις Συνθήκες και αποτελεί το ισχυρότερο κριτήριο για την απάντηση στο ερώτημα πού αρχίζει, πού τελειώνει και προς τα πού οδεύει η Ευρώπη.

Αφετηρία της ευρωπαϊκής αποσύνθεσης ήταν η οικονομική κρίση, που ανέσυρε σε πρώτο πλάνο το χάσμα μεταξύ Βορρά και Νότου, διαχωρίζοντας τα κράτη σε δανειστές και οφειλότες. Η οικονομική κρίση αναβίωσε ιστορικές έχθρες και πολιτισμικά στερεότυπα, τόσο μεταξύ των λαών του Βορρά και του Νότου όσο και μεταξύ των ίδιων των κρατών του λεγόμενου ευρωπαϊκού «Διευθυντηρίου», τη Γερμανία, τη Γαλλία και τη Βρετανία. Οι δομικές ατέλειες του κοινού νομίματος, σε συνδυασμό με το εμφανές έλλειμμα ηγεσίας, είχαν συνέπεια η αντίδραση στην κρίση να είναι αργή, άτολμη και αποσπασματική, με σοβαρές επιπτώσεις για την πρόσληψη της Ευρώπης από τις ευρωπαϊκές κοινωνίες.

Το δεύτερο πλήγμα υπήρξε η προσφυγική και μεταναστευτική κρίση, που σε συνάρτηση με την οικονομική εξέθρεψε τον ακροδεξιό εθνολαϊκισμό, ακόμη και σε χώρες ή σε περιφέρειες όπου η οικονομία δεν είχε επηρεάσει την ανάπτυξη, την απασχόληση και το βιοτικό επίπεδο. Η ραγδαία άνοδος του εθνολαϊκισμού, του ρατσισμού και του αντιευρωπαϊσμού αλλού έλαβε τη μορφή της απροκάλυπτης παραβίασης του δημοκρατικού κράτους δικαίου, όπως στην Πολωνία και την Ουγγαρία, ενώ αλλού μιας πιο συγκαλυμμένης διάβρωσης του ευρωπαϊκού θεσμικού κερκτημένου, όπως στην Ιταλία, την Αυστρία και τη Σλοβακία. Αυτή η ακροδεξιά αντισυστημικότητα καλλιιεργήθηκε στο ίδιο έδαφος με τον κινηματικό ψευδοριζοσπαστικό αντιευρωπαϊσμό ενός μέρους της Αριστεράς.

Σε αυτή τη συγκυρία συντελείται μια σειρά κοσμογονικών αλλαγών, απρόβλεπτων εκ πρώτης όψεως αλλά απολύτως εξηγήσιμων, με κορυφαίες το Brexit και την εκλογή Τραμπ. Η Ευρώπη

συμπιέζεται από εξωτερικές δυνάμεις που απροκάλυπτα την επιβουλεύονται και ενισχύουν τις κεντρόφυγες τάσεις, πρωτίστως από τις ΗΠΑ του Τραμπ και τη Ρωσία του Πούτιν, ενώ εσωτερικά σπαράσσεται από τη σύγκρουση των ανερχόμενων εθνολαϊκιστών με τα απαξιωμένα παραδοσιακά φιλοευρωπαϊκά πολιτικά κόμματα. Στο παίγνιο αυτό κρίσιμος ήταν ο ρόλος των νέων μορφών πολιτικής επικοινωνίας, των μέσων κοινωνικής δικτύωσης, των fake news και της δαιμονοποίησης των αντιπάλων.

Το ρήγμα στο εσωτερικό της Ένωσης είναι βαθύ. Οι Ευρωεκλογές της ερχόμενης Κυριακής θα διαμορφώσουν ένα εντελώς νέο πολιτικό τοπίο. Το κοινό νόμισμα αμφισβητείται, αφού δεν εκφράζει πλέον την προσδοκία οικονομικής ανάπτυξης και ευρωπαϊκής αλληλεγγύης, αλλά συνειρμικά παραπέμπει σε περιοριστικά μέτρα, Μνημόνια και περιφερειακές ή κοινωνικές ανισότητες. Οι ευρωπαϊκές ηγεσίες αποδείχθηκαν ανεπαρκείς να αντιμετωπίσουν αποτελεσματικά τις πολλαπλές κρίσεις – οικονομική, μεταναστευτική, τραπεζική. Έτσι η φωνή τους καλύπτεται από τις κραυγές των εθνολαϊκιστών. Ακόμη και την ύστατη ώρα, οι ευρωπαϊστές στις Βρυξέλλες, το Βερολίνο και το Παρίσι συνεχίζουν την αργόσυρτη ρουτίνα τους.

Θα επιδείξουν ανθεκτικότητα οι ευρωπαϊκές δημοκρατίες; Ανθεκτικότητα σημαίνει ικανότητα ανάκαμψης από τις επιπτώσεις επικίνδυνων γεγονότων χωρίς να αλλοιώνεται η φυσιογνωμία συγκεκριμένων θεσμών ή οργανισμών (Ξ. Κοντιάδης/Α. Φωτιάδου, Η ανθεκτικότητα του Συντάγματος, 2016). Για χώρες όπως η Τουρκία ή η Ρωσία αυτή η ανάκαμψη δεν μοιάζει πιθανή. Όμως για όσες χώρες ανήκουν στον σκληρό πυρήνα της Ευρώπης θα ήταν πρόωρο να υποστηριχθεί ότι η κατάσταση είναι μη αντιστρέψιμη. Προϋπόθεση για την ανθεκτικότητα της δημοκρατίας στην Ευρώπη είναι να αναλάβουν το συντομότερο πολιτικές πρωτοβουλίες τόσο η Ευρωπαϊκή Ένωση όσο και τα ισχυρότερα κράτη-μέλη.

Η οικοδόμηση της ολοκληρωμένης ευρωπαϊκής οικονομικής διακυβέρνησης αποτελεί αναγκαία συνθήκη για την επιβίωση της νομισματικής ένωσης. Αυτό σημαίνει, καταρχάς, πλήρη δημοσιονομική ένωση στην Ευρωζώνη, ισχυρό προϋπολογισμό και αναδιανεμητικές πολιτικές, μηχανισμούς μεταφοράς πόρων και αμοιβαιοποίηση του χρέους. Σημαίνει επίσης κοινή οικονομική πολιτική, δηλαδή συμμετρική κατανομή του κόστους προσαρμογής μεταξύ πλεονασματικών και ελλειμματικών κρατών-μελών, υψηλότερο βαθμό φορολογικής ενοποίησης και κοινές πολιτικές για την ανάπτυξη και την απασχόληση. Οι δομικές ατέλειες της Ευρωζώνης δεν θεραπεύονται μέσω των περιοριστικών μέτρων και της εσωτερικής υποτίμησης, αλλά μόνο με την εμβάθυνση της δημοσιονομικής και της οικονομικής ένωσης.

Θεμελιώδη στόχο της νέας αρχιτεκτονικής πρέπει να αποτελέσει επίσης η ενίσχυση της κοινωνικής διάστασης της ευρωπαϊκής ενοποίησης. Αυτό δεν σημαίνει ομογενοποίηση των συστημάτων κοινωνικής προστασίας των κρατών-μελών που παρουσιάζουν σημαντικές οργανωτικές και χρηματοδοτικές διαφοροποιήσεις, με αποτέλεσμα να μην είναι ούτε ευχερής ούτε επιθυμητή σε πολλές περιπτώσεις η προσαρμογή τους σε ένα ενιαίο πρότυπο. Όμως απαιτείται να ενισχυθεί ο αναδιανεμητικός ρόλος του ενωσιακού προϋπολογισμού, να αμβλυνθούν οι ανισότητες ως προς τη συμμετοχή του κόσμου της εργασίας στην κοινωνική πρόοδο και να αρθούν οι στρεβλώσεις στον ανταγωνισμό μεταξύ των κρατών-μελών.

**Καθηγητής Συνταγματικού Δικαίου,
Πρόεδρος του Ιδρύματος Τσάτσου*